

Krimp en leefbaarheid

Een onderzoek naar de betekenis van krimp voor de leefbaarheid van een gebied.

Door: Herre Jan van Hilten

Begeleider: Dirk Strijker

Curcus: Bachelorproject sociale geografie en planologie

Datum: 17 – 12 – 2012

Samenvatting

Er zijn in Nederland steeds meer gebieden die te maken hebben met bevolkingskrimp. Dit betekent dat het aantal inwoners in een gebied afneemt en de samenstelling van de bevolking in een gebied verandert. Deze bevolkingskrimp kan sterke gevolgen hebben voor de leefbaarheid van een gebied. In de wetenschap is er nog geen duidelijk antwoord op de vraag wat precies de relatie is tussen krimp en leefbaarheid. Dit onderzoek heeft als doel de betekenis van krimp voor de leefbaarheid van een gebied te beschrijven. De hoofdvraag in deze scriptie luidt dan ook als volgt:

Wat betekent krimp voor de subjectieve leefbaarheid van een gebied?

Leefbaarheid is een breed begrip en daarom is het afgebakend in het onderzoek. Er is uitgegaan van subjectieve leefbaarheid, leefbaarheid zoals die wordt beleefd door de bewoners van een gebied. Ook gaat het in de scriptie om de leefbaarheid van een gebied en niet om het welzijn van 1 persoon. De leefbaarheid van een gebied wordt ook wel aangeduid met externe leefbaarheid. Interne leefbaarheid heeft te maken met de tevredenheid van één persoon. In de scriptie wordt dus uitgegaan van externe leefbaarheid.

In het artikel wordt de link tussen krimp en leefbaarheid gelegd aan de hand van vier factoren. Het gaat hierbij om bevolkingssamenstelling, werk en inkomen, voorzieningen en kwaliteit van de woningen en woonomgeving. Er zijn in krimp dorp Bellingwolde in de gemeente Bellingwedde enquêtes afgenomen waarbij bewoners vragen hebben beantwoord over deze 4 factoren. Op deze manier is gemeten op welke manier krimp de meeste invloed heeft op de leefbaarheid in Bellingwolde.

Uit de resultaten van de enquêtes bleek dat mensen zich bewust zijn van krimp in Bellingwolde, maar dat de leefbaarheid hier maar gedeeltelijk door wordt beïnvloed. Vooral een veranderende samenstelling van de bevolking bleek belangrijk voor de link tussen krimp en leefbaarheid. De sociale cohesie in Bellingwolde bleek namelijk erg laag als gevolg van het wegtrekken van mensen. Ook het wegtrekken van bepaalde voorzieningen was voor veel mensen een doorn in het oog. Mensen in Bellingwolde bleken wel tevreden met hun leefomgeving en de meeste inwoners gaven aan dat ze weinig hinder ondervinden van de economische achteruitgang van Bellingwolde.

Een veranderende samenstelling van de bevolking, een lagere sociale cohesie en het wegtrekken van belangrijke voorzieningen zijn uit het onderzoek voortgekomen als de belangrijkste gevolgen van bevolkingskrimp die de subjectieve leefbaarheid van een gebied op een negatieve manier beïnvloeden.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 – Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Opbouw van thesis	4
Hoofdstuk 2 – Theoretisch kader	5
2.1 Krimp	5
2.2 Leefbaarheid	5
2.3 Het meten van leefbaarheid	6
2.4 Gevolgen van krimp voor leefbaarheid	7
2.5 Conceptueel model	10
Hoofdstuk 3 – Methodologie	11
Hoofdstuk 4 – Resultaten	12
4.1 Bevolkingssamenstelling	12
4.2 Werk en inkomen	14
4.3 Voorzieningen	15
4.4 Woningen en woonomgeving	17
Hoofdstuk 5 – Conclusie	18
Literatuurlijst	19
Hoofdstuk 7 – Bijlage enquête	20

Hoofdstuk 1 - Inleiding

1. 1 Aanleiding

De laatste jaren zijn er veel gebieden in Nederland waar het verschijnsel bevolkingskrimp zich voordoet. Veel jonge mensen trekken weg uit deze gebieden en de bevolking vergrijsd meer en meer (CBS, 2009). Voorbeelden van krimpgebieden zijn Oost-Groningen, Zeeuws Vlaanderen, en Zuid-Limburg (KKNN, 2012). Deze bevolkingskrimp kan gevolgen hebben voor de leefbaarheid van een gebied. Leefbaarheid is een breed begrip en kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Ook is er nog geen eenduidig antwoord op de vraag welke gevolgen krimp met zich meebrengt voor leefbaarheid. Daarom is het interessant om te onderzoeken wat leefbaarheid precies inhoudt en wat krimp kan betekenen voor de leefbaarheid van een gebied. <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/52ED5DC2-A6CB-414A-8C35-D3E963B36DA4/0/2009k4b15p35art.pdf>

1.2 Probleemstelling

Centraal in dit onderzoek staat de vraag wat de relatie is tussen bevolkingskrimp en de leefbaarheid van een gebied. Er is uitgegaan van subjectieve leefbaarheid. Er is in krimpdorp Bellingwolde een case studie uitgevoerd om te bekijken wat daar de betekenis is van krimp voor de subjectieve leefbaarheid. Bellingwolde ligt in de gemeente Bellingwedde in Oost – Groningen (zie kaartje volgende pagina). De probleemstelling heeft uiteindelijk geleid tot de volgende hoofdvraag:

Wat betekent krimp voor de subjectieve leefbaarheid van een gebied?

Voordat er op deze vraag een antwoord kan worden gegeven, moet eerst duidelijk zijn wat de begrippen krimp en leefbaarheid precies inhouden. Daarnaast is het ook belangrijk om te weten op welke manieren de leefbaarheid van een gebied vastgesteld kan worden. Dit heeft geleid tot de volgende deelvragen:

- *Wat is krimp?*
- *Wat wordt er bedoeld met de leefbaarheid van een gebied?*
- *Aan de hand van welke indicatoren kan de leefbaarheid van een gebied worden bepaald?*
- *Wat zijn de gevolgen van krimp die invloed hebben op de leefbaarheid van een gebied?*

1.3 Opbouw van de thesis

In de eerste paar hoofdstukken zal de theorie worden besproken. In hoofdstuk 2 wordt aan de hand van deelvragen ingegaan op de begrippen krimp en leefbaarheid en de relatie tussen deze 2 begrippen. In hoofdstuk 3 wordt de methodologie beschreven. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 4 overgegaan op een bespreking en analyse van de resultaten van de

enquêtes in Bellingwolde. In hoofdstuk 5, 6 en 7 zijn respectievelijk de conclusie, de literatuurlijst en de gebruikte enquête te vinden.

Figuur 1: Ligging Bellingwolde

Hoofdstuk 2 – Krimp en leefbaarheid.

2.1 Krimp

Demografische krimp kan worden gedefinieerd als een netto afname van het aantal bewoners of huishoudens, alsmede een verandering van de bevolkingssamenstelling en huishoudenssamenstelling en de demografische gevolgen die hierdoor ontstaan in een bepaald gebied (van Dam et al. 2006). De ontwikkeling van het aantal bewoners is afhankelijk van geboorte, sterfte en in- en uitmigratie. Vergrijzing en ontgroening zijn begrippen die een belangrijke rol spelen bij de demografische gevolgen van krimp. Vergrijzing is een vergroting van de groep van 65-plussers ten opzichte van de andere leeftijdsgroepen in een gebied (van Dam et al, 2006). Ontgroening is een afname van het aantal jongeren onder de 20 jaar in een gebied. (van Dam et al. 2006). Krimp heeft dus niet alleen gevolgen voor de hoeveelheid bevolking, maar ook voor de bevolkingssamenstelling. Van Dam (2008) geeft in zijn artikel aan dat krimp een aantal ruimtelijke gevolgen met zich meebrengt. Deze hebben betrekking op de woningvoorraad, het voorzieningenniveau, mobiliteit en milieu. Ook Leidelmeijer (2011) noemt in zijn artikel meerde gevolgen van de krimp. Hij legt de nadruk op bevolkingssamenstelling, investeringsbereidheid, voorzieningen en werkgelegenheid. In het theoretisch kader zal hier verder op worden ingegaan.

2.2 Leefbaarheid van een gebied

Leefbaarheid is een breed begrip waarvan geen eenduidige definitie bestaat in de wetenschappelijke literatuur. Een algemene beschrijving van leefbaarheid luidt als volgt: "de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld" (Thissen, 2006). Deze definitie is vrij breed en daarom wordt het begrip vaak verdeeld in twee soorten leefbaarheid. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen "veronderstelde leefbaarheid" en "gepercipieerde leefbaarheid" (Thissen, 2006). Veronderstelde leefbaarheid is de mate waarin de omgeving voldoet aan de veronderstelde voorwaarden voor kennelijke leefbaarheid (Veenhoven 2000). Kennelijke leefbaarheid kan worden gezien als de mate waarin de leefomgeving aansluit op de wensen van inwoners (van Dorst, 1995). Gepercipieerde leefbaarheid is de waardering, of het gebrek aan waardering, van het individu voor zijn of haar leefomgeving (van Dorst, 1995). Pukeliene en Starkauskiene (2011) maken gebruik van de term Quality of life. Dit kan in het Nederlands vertaald worden met leefbaarheid. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen externe en interne leefbaarheid. Interne leefbaarheid is persoonsgebonden, externe leefbaarheid geldt voor een bepaald gebied. Bij externe leefbaarheid kan de waardering van personen wel een rol spelen. Pukeliene en Starkauskiene maken bij externe leefbaarheid onderscheidt tussen vier domeinen, te weten het natuurlijke, politieke, sociale en economische domein. Het natuurlijke domein gaat om het klimaat en de kwaliteit van de natuurlijke omgeving in een gebied. Dus wanneer ergens een onaantrekkelijk klimaat heerst, heeft dit een negatieve invloed op de leefbaarheid van een gebied. Bij het politieke domein moet er worden gedacht aan zaken als politieke stabiliteit en het wel of niet voorkomen van

corruptie in een gebied. Het sociale domein is het breedst. Hierbij gaat het om de kwaliteit van levens – en werkomstandigheden in een gebied. De toegang tot educatie en toegankelijkheid van bijvoorbeeld een ziekenhuis valt ook onder het sociale domein. Ten slotte noemen Pukeliene en Starkauskiene ook de mate van sociale ongelijkheid als onderdeel van het sociale domein. Het laatste domein is de economische. Hiermee wordt vooral de economische situatie van een gebied bedoeld. Het gaat hierbij om zaken als voldoende werkgelegenheid en stabiliteit van de economie in een gebied. Interne leefbaarheid is dus de leefbaarheid in een gebied. Hiermee wordt het welzijn van één persoon bedoeld. Interne leefbaarheid wordt beïnvloed door persoonskenmerken en door de bovengenoemde domeinen van externe leefbaarheid. Ook hier wordt onderscheid gemaakt tussen vier soorten dimensies: materiaal welzijn, sociaal welzijn, fysiek welzijn en individuele ontwikkelingswelzijn. Materiaal welzijn is bijvoorbeeld de tevredenheid van iemand over zijn of haar inkomen of huis. Bij sociaal welzijn gaat het om tevredenheid van een persoon met zijn familie en sociale contacten. Fysiek welzijn kan bijvoorbeeld betrekking hebben op iemands gezondheid of gevoel van veiligheid. Individueel ontwikkelingswelzijn tenslotte heeft bijvoorbeeld te maken met iemands kansen voor een opleiding of mogelijkheid tot internet.

Het vervolg van het onderzoek zal zich voornamelijk richten op de externe leefbaarheid omdat er zal worden gekeken naar de betekenis van krimp voor een gebied en niet voor een individu. Toch lopen interne en externe leefbaarheid nog regelmatig in elkaar over. Als in een gebied de toegang tot educatie slecht is, geldt dit over het algemeen immers ook voor individuele personen.

2.3 Het meten van leefbaarheid

Voor het meten van de leefbaarheid van een gebied zijn volgens Pukeliene en Starkauskiene (2011) verschillende beschikbare methodes. Naast het bovengenoemde onderscheid tussen externe en interne leefbaarheid, moet hierbij ook rekening worden gehouden met het verschil tussen objectieve en subjectieve leefbaarheid. Bij objectieve leefbaarheid wordt de leefbaarheid bepaald aan de hand van omgevingskenmerken en bij subjectieve leefbaarheid aan de hand van de beleving en waardering van de bewoner. Bij subjectieve leefbaarheid kan het zowel gaan om externe als om interne leefbaarheid.

Objectieve leefbaarheid is volgens Pukeliene en Starkauskiene over het algemeen makkelijker te meten dan subjectieve leefbaarheid, omdat bij objectieve leefbaarheid geen rekening hoeft te worden gehouden met persoonskenmerken. Objectieve leefbaarheid is vaak een kwestie van tellen en meten. Als bij objectieve leefbaarheid bijvoorbeeld de leefomgeving moet worden beoordeeld, worden van tevoren criteria vastgesteld waaraan de leefomgeving wordt getoetst. Er wordt dan bijvoorbeeld gekeken naar het groengehalte in een gebied of naar de hoeveelheid water.

Anders ligt dit bij subjectieve leefbaarheid. Hierbij speelt de waardering van de bewoner een belangrijke rol en deze waardering wordt sterk beïnvloed door persoonskenmerken en de zienswijze van een individu. Als hierbij de leefomgeving wordt beoordeeld, zullen ondervraagde personen over het algemeen heel verschillend reageren. De ene persoon hecht dan bijvoorbeeld meer waarde aan veel groen, terwijl de andere persoon de aanwezigheid van genoeg parkeerruimte als erg belangrijk ervaart.

De objectieve leefbaarheid van gebieden is vaak al bekend via de leefbarometer en daarom niet interessant om te onderzoeken. Subjectieve leefbaarheid is een stuk interessanter en

kan wellicht tot verrassende uitkomsten leiden. In het onderzoek zal daarom worden uitgegaan van subjectieve leefbaarheid.

2.4 De gevolgen van krimp voor leefbaarheid

Krimp kan verschillende gevolgen hebben voor het leefbaarheidsgehalte in een gebied. Dit onderzoek zal zich toespitsen op 4 aspecten die betrekking hebben op de relatie tussen krimp en leefbaarheid. Het gaat om de volgende 4 aspecten:

- Bevolking en bevolkingssamenstelling
- Werk en inkomen
- Voorzieningenniveau
- Kwaliteit woningen en woonomgeving

Deze 4 aspecten zullen nu eerst één voor één besproken worden zodat de link tussen krimp en leefbaarheid kan worden gelegd.

2.4.1 Bevolking en bevolkingssamenstelling

Bij krimp daalt het aantal inwoners in een gebied. Volgens Leidelmeijer (2011) verandert hierbij ook de bevolkingssamenstelling. De mensen die wegtrekken zijn volgens Leidelmeijer (2011) vooral hogeropgeleide mensen. Hierdoor ontstaat er selectieve migratie waardoor er verandering in de samenstelling van de bevolking ontstaat. Deze verandering heeft te maken met de verhoudingen van inkomensgroepen en leeftijden. Zoals eerder genoemd speelt ook vergrijzing een rol bij krimp. Het gaat hier om een toename van de groep 65-plussers ten opzichte van andere leeftijdsgroepen. Bovengenoemde processen kunnen leiden tot een concentratie in een gebied van ouderen en kansarmen. Een onevenwichtige bevolkingssamenstelling kan volgens Musterd (2008) een negatieve invloed hebben op het leefbaarheidsgehalte van een gebied. Het kan namelijk leiden tot een verlaging van de sociale cohesie in de buurt. Sociale cohesie is de mate waarin mensen contact met elkaar hebben (Kearns en Forrest, 2000). Sociale cohesie kan plaatsvinden op verschillende niveaus. Kearns en Forrest maken onderscheid tussen nationaal niveau, stadsniveau en buurtniveau. Doordat mensen wegtrekken en concentraties van armen of ouderen in een gebied ontstaan, krijgt een gebied te maken met het verschijnsel dat bepaalde groepen zich afzonderen en geen contact meer hebben met andere groepen in hetzelfde gebied. Hierdoor vermindert de sociale cohesie in het gebied en is de kans groot dat ook het leefbaarheidsgehalte omlaag gaat. Volgens Putnam (2000) leidt een grotere sociale cohesie ook tot een hogere perceptie van veiligheid in een gebied. Ook veiligheid leidt volgens Putnam tot een hoger leefbaarheidsgehalte. Als er wordt uitgegaan van het model van Pukeliene en Starkauskiene (2011), dragen zowel sociale cohesie als veiligheid bij tot meer leefbaarheid. Beiden vallen in het sociale domein.

2.4.2 Werk en inkomen

Het tweede aspect wat betrekking heeft op het de relatie tussen krimp en leefbaarheid is werk en inkomen. Leidelmeijer (2011) stelt dat er bij krimp banen zullen verdwijnen uit een gebied en dat vooral hoogopgeleiden uit gebieden zullen wegtrekken. Deze uitspraak kan worden betwist. Hoogopgeleide bewoners zullen namelijk lang niet altijd last hebben van het verdwijnen van banen omdat ze vaak al in een ander dorp werken. Leidelmeijer noemt ook nog een gevolg van bevolkingskrimp dat een stuk belangrijker is voor de invloed op de leefbaarheid van een gebied. Het gaat hierbij om de veronderstelling dat een gebied minder inkomsten genereert en armer wordt als gevolg van bevolkingskrimp. De plaatselijke supermarkt, slager of bakker zullen bij krimp bijvoorbeeld minder inkomsten hebben. Simpelweg omdat er minder mensen in een dorp wonen en de supermarkt daardoor minder bezoekers heeft. Uitgaande van het model van Pukeliene en Starkauskiene (2011) heeft dit zowel negatieve gevolgen voor de interne als de externe leefbaarheid. Bij interne leefbaarheid gaat het dan om een verlaging van het inkomen van huishoudens. Bij externe leefbaarheid kan het aanbod van banen in een gebied omlaag gaan en zal de economische situatie van een gebied verslechteren.

2.4.3 Voorzieningenniveau

Een gevolg van krimp is volgens Leidelmeijer(2011) minder draagvlak voor voorzieningen. Dit betekent dat voorzieningen in een bepaald gebied niet meer kunnen voortbestaan omdat ze te weinig klanten hebben. Voorzieningen zullen dan verdwijnen uit een gebied. Er is in de wetenschappelijke literatuur veel discussie over de gevolgen van het verdwijnen van voorzieningen voor de leefbaarheid van een gebied. Uit een onderzoek van Been (2012) blijkt dat er bij het beschrijven van de relatie tussen voorzieningen en leefbaarheid vooral rekening moet worden gehouden met de functie van een voorziening, en met mobiliteit. Er kunnen volgens Been vier soorten functies van voorzieningen worden onderscheiden, namelijk de primaire, economische, sociale en symbolische functie. Bij de primaire functie gaat het bijvoorbeeld om onderwijs op een basisschool of het verkopen van aardappels in de supermarkt. Hierbij spelen mobiliteit en bereikbaarheid een belangrijke rol. Als een supermarkt verdwijnt uit een dorp is dit voor de meeste inwoners geen probleem omdat zij mobiel genoeg zijn om dan naar de volgende dichtstbijzijnde supermarkt te gaan om daar boodschappen te doen of op een andere manier boodschappen te doen. Bij de economische functie gaat het om de economische bijdrage die een voorziening kan leveren aan gebied. Een voorziening kan bijvoorbeeld zorgen voor meer werkgelegenheid en inkomen in een gebied. Door de toegenomen mobiliteit en het feit dat dorpen in Nederland geen autonome gemeenschappen meer zijn (Thissen,2005), zijn inwoners over het algemeen niet afhankelijk van werkgelegenheid in hun eigen dorp. Bij de sociale functie gaat het volgens Been om voorzieningen als ontmoetingsplek voor de bewoners van een dorp. Dit vergroot de sociale cohesie in een dorp (Clarke,2011). Uit de paragraaf over de relatie tussen krimp en bevolkingssamenstelling is al gebleken dat een grotere sociale cohesie bijdraagt aan de

leefbaarheid van een gebied. Wanneer een voorziening verdwijnt uit een gebied, vermindert het contact tussen de mensen en neemt vervolgens ook de sociale cohesie af. Putnam (2000) stelt ook nog dat een grotere sociale cohesie een positief effect heeft op het gevoel van veiligheid van inwoners van een dorp. Ook een hogere veiligheidsperceptie leidt tot een verbetering van de leefbaarheid (Veenhoven). De vierde functie is de symbolische functie van een voorziening. Hierbij is het volgens Woods (2005) zo dat een voorziening symbool kan staan voor de levensvatbaarheid van een dorp, waarbij de beleving van inwoners een cruciale rol speelt. De sociale en symbolische functie van voorzieningen hebben dus zeker betekenis voor de leefbaarheid van een gebied, want de plek van de voorziening is hierbij erg belangrijk. De leefbaarheid van een gebied wordt volgens Been daarentegen nauwelijks beïnvloed door de primaire en economische functie van voorzieningen. Hierbij speelt bereikbaarheid dus wel een belangrijke rol en is de plaats van de voorziening minder belangrijk.

2.4.4 Kwaliteit woningen en woonomgeving

Volgens Leidelmeijer (2011) zorgt krimp in een gebied voor een afnemende investeringsbereidheid in zowel woningvoorraad als openbare ruimte en woonomgeving. Er zijn minder mensen waardoor er ook minder vraag is naar woningen en hierdoor is het voor woningcorporaties minder aantrekkelijk om te investeren in nieuwe woningen. Krimp leidt logischerwijs ook tot meer leegstand. Leidelmeijer stelt dat achteruitgang van de kwaliteit van de woningen en van de woonomgeving zorgt voor een achteruitgang van de vitaliteit en dus ook van de leefbaarheid van een gebied. Verloedering en verpaupering van de leefomgeving behoort hierbij tot de mogelijkheden. Ook Pukeliene (2011) stelt in zijn model dat de kwaliteit van huizen en van de woonomgeving bijdraagt aan de leefbaarheid van een gebied.

Op de volgende pagina is de hierboven opgestelde theorie weergegeven in een conceptueel model.

2.5 Conceptueel model

Hieronder staat het conceptueel model. Het model geeft aan op welke manieren bevolkingskrimp kan zorgen voor een achteruitgang van de subjectieve leefbaarheid. Dit is weergegeven volgens de hierboven besproken theorie en de daarbij behorende 4 aspecten die krimp en leefbaarheid met elkaar in verband brengen. De blauwe pijlen kunnen worden gelezen met "heeft als gevolg dat". Als er bijvoorbeeld wordt gekeken naar het meest linkse gedeelte van het model, kan er worden afgelezen dat krimp leidt tot een veranderende samenstelling van de bevolking wat weer leidt tot een verslechtering van de sociale cohesie en veiligheid. Het gevolg is een achteruitgang van de subjectieve leefbaarheid.

Krimp

Veranderende samenstelling bevolking

Verdwijnen banen en minder uitgaven inwoners.

Wegtrekken voorzieningen

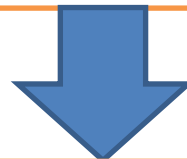
Dalende investeringsbereidheid

Verslechtering van de sociale cohesie en veiligheid.

Minder banen en minder inkomsten voor gebied.

Minder voorzieningen met sociale, economische, primaire of symbolische functie.

Achteruitgang van kwaliteit woningen en woonomgeving volgens bewoners.

Achteruitgang van de subjectieve leefbaarheid van een gebied

Hoofdstuk 3 - Methodologie

De methodologie van het onderzoek bestaat uit een combinatie van literatuurstudie en het analyseren van enquêtes. Bij de deelvragen ging het om helder krijgen van de betekenis van de begrippen “krimp” en “leefbaarheid”. Deze deelvragen zijn beantwoord door middel van literatuurstudie. De rest van de deelvragen ging over de link tussen krimp en leefbaarheid. Hierbij is zowel gebruik gemaakt van literatuurstudie als het analyseren van de afgenomen enquêtes.

De enquêtes zijn afgenomen in Bellingwolde. Bellingwolde is een dorp in Oost-Groningen in de gemeente Bellingwedde en onderhevig aan bevolkingskrimp (CBS, 2012). Daarom is dit dorp geschikt voor het onderzoek. De keuze voor het afnemen van enquêtes als dataverzameling is gebaseerd op het soort gegevens dat verzameld moest worden om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Het ging om simpele vragen of mensen bijvoorbeeld iets van krimp merkten en of ze vonden dat de leefomgeving of de economische situatie van Bellingwolde achteruit is gegaan in de laatste jaren. Om een beter beeld te krijgen was het noodzakelijk minstens 50 mensen te ondervragen. Het afnemen van enquêtes lag dan ook het meest voor de hand. De enquêtes zijn afgenomen in het dorp zelf. Eerst zijn er bij de plaatselijke supermarkt wat enquêtes afgenomen onder klanten die uit het dorp zelf kwamen. Daarna is er langs de deuren gegaan in het dorp om op die manier enquêtes af te nemen.

In de enquêtes is er eerst gevraagd naar een aantal persoonskenmerken. Dit is gebeurd omdat er in het onderzoek wordt uitgegaan van subjectieve leefbaarheid en hierbij kunnen persoonskenmerken van belang zijn. Er is gevraagd naar geslacht, leeftijdscategorie en opleidingsniveau. Daarna is aan de mensen gevraagd of ze überhaupt wel iets merken van krimp in en rondom Bellingwolde. Vervolgens is er ingegaan op vier factoren die de relatie tussen krimp en leefbaarheid beïnvloeden: Bevolkingssamenstelling, werk en inkomen, voorzieningen en woning en woonomgeving. Deze vier factoren zijn ook al aan bod gekomen in het theoretisch kader.

Bij bevolkingssamenstelling is de mensen gevraagd of en wat ze merken van een veranderende bevolkingssamenstelling en daarnaast is er ingegaan op de begrippen sociale cohesie en veiligheid. Bij werk en inkomen is er aan de mensen gevraagd of ze het gevoel hebben dat de werkgelegenheid en de economische situatie van Bellingwolde achteruit gaan. Bij voorzieningen is er gevraagd of mensen last hebben van het wegtrekken van bepaalde voorzieningen of dat ze er last van zouden hebben als dat zou gaan gebeuren. Ook naar de manier waarop ze hier last van zouden hebben is gevraagd. Ten slotte is er ingegaan op woning en woonomgeving. Hierbij is ingegaan op de mening van mensen over de woningvoorraad en de kwaliteit van de woonomgeving. Op deze manier is het opgestelde conceptueel model in de praktijk getoetst. De resultaten zijn opgenomen in tabellen en diagrammen. Op deze manier is er een duidelijk overzicht en kunnen makkelijk conclusies

worden getrokken uit de tabellen of diagrammen. De bijlage met enquêtes is terug te vinden op de laatste bladzijdes van het onderzoek.

Bij de vraagstelling in de enquête is rekening gehouden met het feit dat veel inwoners van Bellingwolde een laag opleidingsniveau hebben. Bij het aanspreken van inwoners is het woord krimp als snel niet meer gebruikt. Inwoners haakten direct af als ze dit woord hoorden. De resultaten uit de enquête zijn goed bruikbaar.

Hoofdstuk 4 - Resultaten

In dit deel van de scriptie, worden de resultaten van de enquête in Bellingwolde gepresenteerd en besproken. Er zijn 50 enquêtes afgenomen. Zoals bij methodologie al is aangegeven is de betekenis van krimp voor de leefbaarheid van een gebied vooraf onderverdeeld in vier aspecten; bevolkingssamenstelling, werk en inkomen, voorzieningen en woning en woonomgeving. Deze vier aspecten zullen nu één voor één aan bod komen. Eerst was het van belang om te weten of inwoners zelf wel het gevoel hebben dat er krimp plaats vindt in Bellingwolde. In figuur 2 ziet u het resultaat.

Wel of geen krimp in Bellingwolde	Aantal respondenten
Merkt wel iets van krimp in Bellingwolde.	84 %
Merkt niet iets van krimp in Bellingwolde.	16 %

Figuur 2: Wel of geen krimp in Bellingwolde.

Van alle respondenten merkt 84 % procent van de ondervraagden wel iets van krimp in Bellingwolde. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het overgrote deel van de inwoners zich wel bewust is van de krimp die zich voordoet in Bellingwolde.

4.1 Bevolkingssamenstelling.

Bij het onderdeel bevolkingssamenstelling is naar meerdere dingen gevraagd. Eerst of mensen het gevoel hebben dat de samenstelling van de bevolking aan het veranderen is en zoja, wat ze precies merkten daarvan. Vervolgens is er ingegaan op betrokkenheid bij de buurt, contact met dorpsgenoten en veiligheid

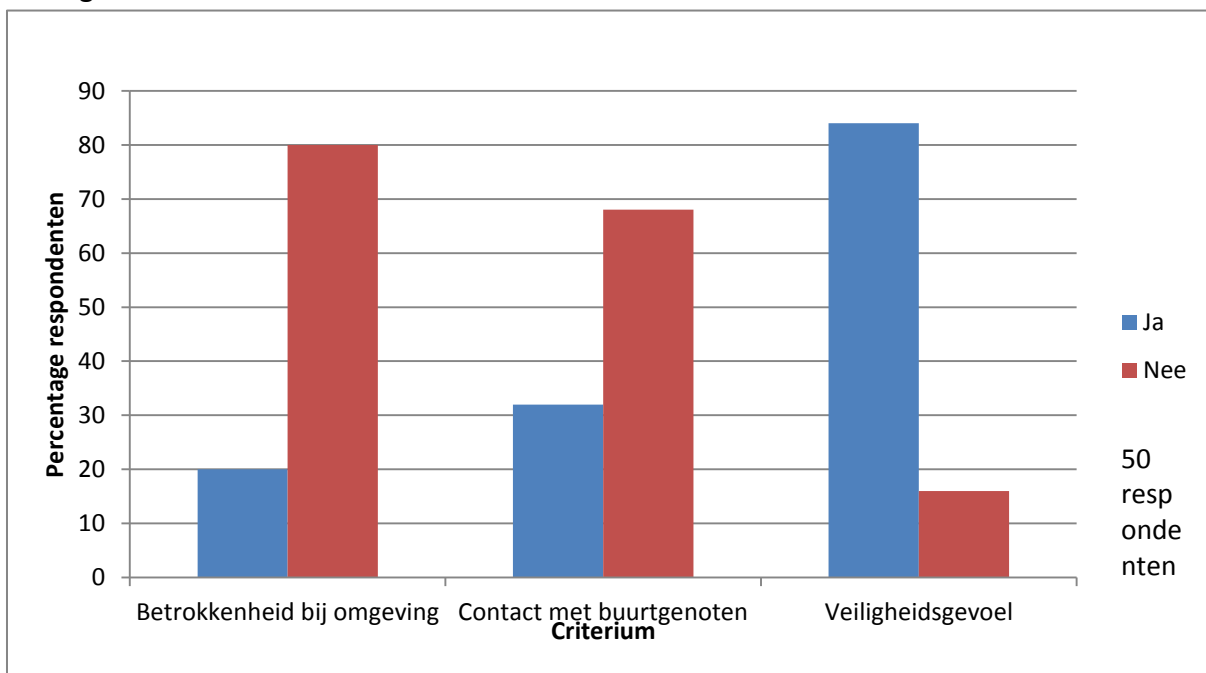
Merkt u dat de bevolkingssamenstelling de laatste jaren verandert?	Percentage respondenten
Ja	94 %
Nee	6 %

Figuur 3: Verandering bevolkingssamenstelling.

Uit bovenstaande figuur 3 blijkt dat 94 % van de respondenten merkt dat de samenstelling van de bevolking verandert. Er is de respondenten ook gevraagd wat ze precies merkten. Het overgrote deel antwoordde met de uitspraak dat er of steeds minderen kinderen en jongeren zijn of dat er steeds meer ouderen wonen in verhouding tot de rest van de bevolking. Een enkeling noemde nog dat er meer buitenlanders in Bellingwolde komen wonen. Deze resultaten versterken de theorie dat krimp leidt tot een verandering van de samenstelling van de bevolking. Ook de begrippen vergrijzing en ontgroening (KKNN,2012) komen bij deze resultaten tot uiting. Het blijkt dat volgens de inwoners er de laatste jaren zowel meer ouderen wonen in relatie tot de rest van de bevolking (vergrijzing) als dat er minder jongeren in Bellingwolde wonen (ontgroening).

Een veranderende bevolkingssamenstelling heeft volgens het model van Pukeliene nog geen direct voor gevolg voor de leefbaarheid. Wel leidt een veranderde bevolkingssamenstelling tot selectieve migratie en daardoor concentratie van kansarmen en ouderen.

(Leidemeijer,2011) Dit zou volgens Putnam (2008) weer tot een verlaging van de sociale cohesie leiden. Een verlaging van de sociale cohesie zou volgens Putnam weer leiden tot een lagere gepercipieerde veiligheid. Zowel sociale cohesie als veiligheid leiden volgens Putnam en Leidemeijer tot een lagere leefbaarheid. In figuur 3 zijn de resultaten te zien van de perceptie van de inwoners van Bellingwolde over de sociale cohesie en veiligheid in Bellingwolde.

Figuur 4: Sociale cohesie en veiligheid

In de figuur hierboven is te zien hoe de respondenten de vraag hebben beantwoord. Opvallend is dat maar liefst 80 % zich niet echt betrokken voelt bij de omgeving. Ook het contact met buurtgenoten scoorde niet hoog. Er waren meer mensen die weinig contact met de buurt hebben, dan mensen die veel contact met de rest van de buurt hebben. De

respondenten gaven aan dat het contact de laatste jaren niet sterk was verminderd, maar dat ze daarvoor ook al weinig contact hadden met andere mensen in het dorp. Een aantal 65-plussers gaf aan dat ze zich vaak irriteerden aan andere bewoners in hun straat. Ook waren er klachten over het afsteken van vuurwerk door jongeren en hondenpoep op straat omdat bewoners hun hond niet aan de lijn hebben. Uit deze resultaten blijkt dus dat de sociale cohesie op dit moment al redelijk laag is in Bellingwolde en dit zal op den duur ook leefbaarheidsproblemen met zich meebrengen, zeker als mensen zich aan elkaar gaan irriteren. Veel mensen hebben weinig contact met buurtgenoten en het dorp kan dan ook niet bepaald worden gezien als een harmonieus geheel.

Het veiligheidsgevoel vormt hierbij een uitzondering. Van de ondervraagden gaf 84 % aan zich nooit onveilig te voelen. De uitspraak dat een lagere sociale cohesie leidt tot een lagere veiligheidsperceptie kan, wat de enquête betreft, niet worden bevestigd.

4.2 Werk en inkomen

Bij het aspect “werk en inkomen” is puur uitgegaan van externe leefbaarheid, dat wil zeggen dat het gaat om Bellingwolde als geheel. Er zijn 2 vragen gesteld aan de mensen. Ten eerste of ze het gevoel hebben dat werkgelegenheid in Bellingwolde de laatste jaren achteruit is gegaan en ten tweede of ze het gevoel hebben of Bellingwolde er de laatste jaren economisch zwakker op is geworden. Bij de tweede vraag is gevraagd hoe ze dit merken en of hier hinder van werd ondervonden. De resultaten staan in de figuur hieronder.

Merkt u dat de werkgelegenheid in Bellingwolde de laatste jaren vermindert?	Percentage respondenten
Ja	36 %
Nee	64 %

Figuur 5: Vermindering werkgelegenheid

Merkt u dat het dorp er economisch gezien op achteruit gaat?	Percentage respondenten
Ja	74 %
Nee	26 %

Figuur 6: Economische achteruitgang dorp.

Hieruit blijkt dat er een groot verschil is tussen de twee vragen. Slechts 36 % van de ondervraagden merkt iets van een vermindering van de werkgelegenheid. Veel mensen werken buiten het dorp en zullen zich hier waarschijnlijk ook niet bewust van zijn. Leidelmeijer (2011) stelt dat door krimp ook de werkgelegenheid in een gebied zal verminderen. De resultaten van de enquête in Bellingwolde ondersteunen deze uitspraak dus niet.

Duidelijker zijn de cijfers over de economische achteruitgang. Het grootste deel merkt wel dat Bellingwolde economisch gezien achteruit gaat. Hierbij is ook gevraagd hoe

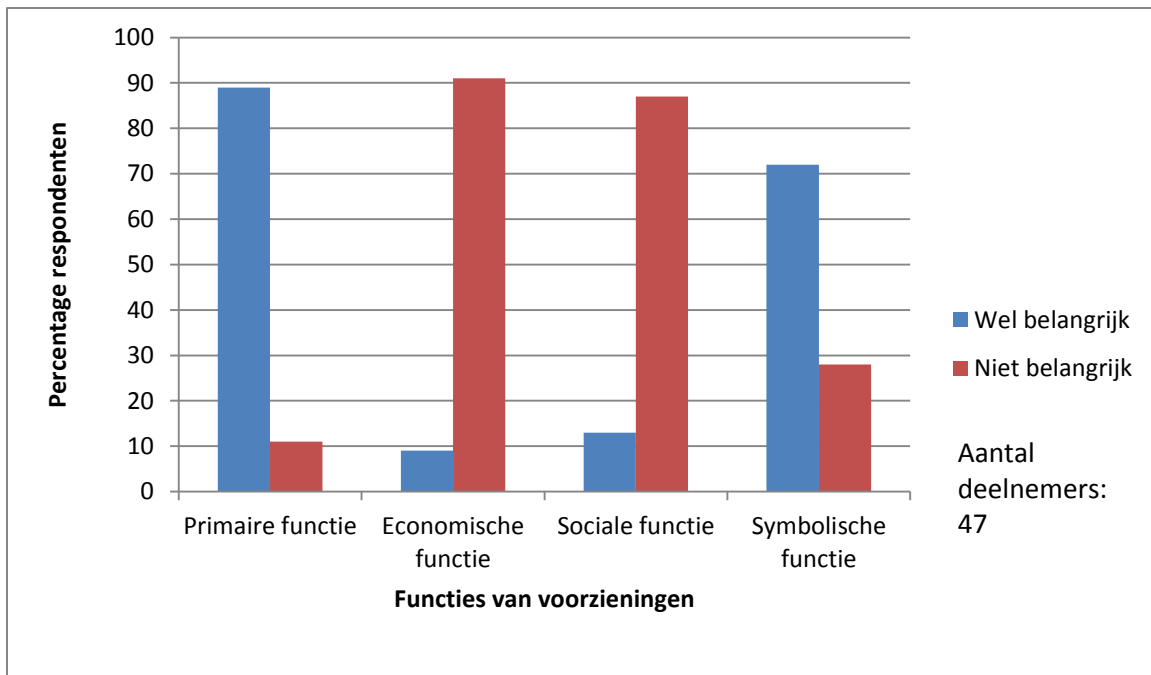
respondenten dit merkten. 2 antwoorden kwamen het vaakst voor. Ten eerste het wegtrekken van voorzieningen als de bakker en de slager. Hier ondervinden de mensen ook hinder van. Ten tweede gaat het om het wegtrekken van hoogopgeleide mensen en jongeren die gaan studeren. Beide kunnen zeker van invloed zijn van op de leefbaarheid. Bij het verdwijnen van voorzieningen, worden mensen minder tevreden. Hier zal in het volgende hoofdstuk verder op worden ingegaan. Het wegtrekken van hoogopgeleide mensen kan leiden tot selectie migratie en de daardoor waargenomen lagere sociale cohesie. Leidelmeijer heeft het ook nog over een soort vicieuze cirkel. Als mensen wegtrekken uit een gebied, zullen banen ook wegtrekken omdat het arbeidsaanbod te laag wordt. Hierdoor gaan er nog meer mensen weg uit het gebied. Daardoor gaat ook de economie achteruit. Dit is een proces dat in Bellingwolde ook plaatsvindt.

4.3 Voorzieningen

Zoals al aan de orde is gekomen in het theoretisch kader leidt krimp volgens meerdere auteurs tot het wegtrekken van voorzieningen uit een gebied vanwege een gebrek aan draagvlak van die voorzieningen. In Bellingwolde zijn de slager en de bakker al weg en zijn er ook al meer kleinere voorzieningen weggegaan. Ook de enige supermarkt "Coop" dreigt over 1 of 2 jaar weg te gaan uit Bellingwolde.

De respondenten is gevraagd of ze last hebben of last zouden krijgen van het wegtrekken van voorzieningen en op welke manier ze hier last van hebben. Op die manier kan de link met leefbaarheid worden gelegd. Van de 50 ondervraagden vinden 47 mensen het vervelend dat er voorzieningen wegtrekken.

Eerder zijn er 4 functies van voorzieningen genoemd; de 'primaire', 'economische', 'sociale' en 'symbolische' functie. Mensen konden in de enquête aangeven of ze deze functie belangrijk vinden. Dit is gebeurd aan de hand van 4 vereenvoudigde vragen. Bij de primaire functie is gevraagd of mensen het vervelend vinden als ze straks geen boodschappen meer kunnen doen in hun eigen dorp. Bij de economische functie is de vraag gesteld of mensen er last van zouden hebben als er minder werkgelegenheid zou zijn. Bij de sociale functie gaat het om het ontmoeten van mensen, hier is dus naar gevraagd bij dit onderdeel. Bij de symbolische functie is gevraagd naar de waarde die mensen hechten aan de betekenis van voorzieningen voor Bellingwolde en de hogere naamsbekendheid van Bellingwolde door het bestaan van bepaalde voorzieningen. In onderstaande diagram staan de resultaten. Hierbij zijn 47 enquêtes meegenomen.

Figuur 7: Functies van voorzieningen.

Uit de figuur blijkt dat de primaire en symbolische functie belangrijk zijn voor de inwoners van Bellingwolde en dat dit voor de economische en sociale functie nauwelijks het geval is. In het model van Been werd de primaire functie als niet belangrijk beschouwd voor de leefbaarheid. Mensen zouden dan wel naar een supermarkt in een ander dorp gaan. De resultaten in Bellingwolde spreken dit tegen. 89 % hecht er veel waarde aan dat ze boodschappen kunnen doen in hun eigen dorp en zouden dit erg vervelend vinden als dat niet mogelijk is. De resultaten bevestigen het model van Been dat stelt dat de economische functie niet belangrijk is voor de leefbaarheid van een gebied. Slechts 9 % zou er hinder van hebben als de werkgelegenheid in Bellingwolde omlaag gaat. Oorzaak hiervan is dat bijna iedereen al buiten Bellingwolde werkt of dat mensen al met pensioen zijn. Been noemde in haar model de sociale functie als erg belangrijk voor de leefbaarheid. De resultaten waren daarom ook erg opvallend; slechts 13 % zou sociale contacten gaan missen als voorzieningen wegtrekken. Dit bevestigt wel weer het feit dat de sociale cohesie in Bellingwolde al redelijk laag is. Het lage percentage zou ook te maken kunnen hebben met het lage aantal jongeren wat in Bellingwolde woont. Voor dit soort mensen zijn bijvoorbeeld voetbalclubs of jeugdketens erg belangrijk wat betreft de sociale functie. In de enquête zijn ook weinig jongeren gevraagd. Ook is het zo dat het dorp al geen duidelijk en gezellig centrum heeft, Bellingwolde is een lang en smal dorp zonder echte ontmoetingsplek. De symbolische functie blijkt dan wel weer belangrijk voor redelijk veel ondervraagden. Mensen hebben het gevoel dat er weinig overblijft van Bellingwolde als bijvoorbeeld de supermarkt of voetbalclub ook nog zouden verdwijnen. Hierdoor zou ook de naamsbekendheid en status van het dorp omlaag gaan en dit leidt volgens Been en respondenten tot een lagere leefbaarheidsperceptie.

4.4 Kwaliteit woningen en woonomgeving.

Leidemeijer stelde in zijn onderzoek dat krimp leidt tot een lagere investeringsbereidheid in huizen. Het gevolg is dat er minder woningen worden gebouwd en woningen worden vaak ook slechter onderhouden. In Bellingwolde is aan 50 inwoners eerst gevraagd of ze het gevoel hebben dat er de laatste jaren minder wordt geïnvesteerd in nieuwe woningen en onderhoud.

Heeft u het gevoel dat er minder wordt geïnvesteerd in nieuwe woningen en onderhoud?	Percentage respondenten
Ja	76 %
Nee	24 %

Figuur 8: Investeringsbereidheid in nieuwe woningen.

Zoals te zien in de tabel heeft ongeveer driekwart van de mensen het gevoel dat er minder aandacht is voor nieuwe woningen en het onderhouden van woningen. Er is in Bellingwolde nu ook al enige leegstand van woningen, al valt dat nog alleszins mee. Kijkend naar de link met leefbaarheid zou deze lagere investeringsbereidheid kunnen leiden tot verpaupering en verloedering van de woonomgeving. Het zou gevolgen kunnen hebben voor de uitstraling en staat van straten, voor het onderhoud van groen en straten, en bijvoorbeeld ook voor de aanwezigheid en kwaliteit van de straatverlichting. De tevredenheid van mensen met hun woonomgeving heeft volgens Pukeliene en Starkauskiene (2011) rechtstreeks invloed op de leefbaarheid van dat gebied zoals die door inwoners wordt gewaardeerd.

In Bellingwolde is mensen zowel gevraagd of ze het gevoel hebben dat de kwaliteit van de leefomgeving de laatste jaren achteruit is gegaan en of ze wel of niet tevreden zijn met hun leefomgeving.

Heeft u het gevoel dat de staat van uw leefomgeving achteruit is gegaan?	Percentage respondenten.
Ja	28 %
Nee	72%

Figuur 9: Staat leefomgeving

Bent u tevreden met uw leefomgeving?	Percentage respondenten
Ja	68 %
Deels	28 %
Nee	4 %

Figuur 10: Tevredenheid met leefomgeving.

In figuur 9 is te zien dat het grootste deel van de respondenten niet van mening is dat de leefomgeving de laatste jaren achteruit is gegaan. Ook is het grootste deel van de ondervraagden tevreden met zijn of haar leefomgeving. Slechts twee van de 50 mensen gaven aan dat ze niet tevreden zijn met hun leefbaarheid. Kijkend naar deze resultaten kan dus de conclusie worden getrokken dat inwoners, ondanks de krimp, hun leefomgeving als zeer positief beoordelen. Inwoners merken wel wat van krimp en minder investeringen in huizen en omgeving, maar ondervinden hier geen hinder van. In Bellingwolde waren er slechts wat klachten over de staat van straten en stoepen.

4.5 Relatie tussen waardering leefbaarheid en persoonskenmerken

Bij het afnemen van de enquête is bewoners ook gevraagd naar hun geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Zo kon er worden bekeken of er nog opvallende dwarsverbanden te vinden waren tussen de antwoorden van de respondenten en hun persoonskenmerken.

Van de 50 ondervraagde inwoners hadden slechts twee een opleidingsniveau van HBO of hoger. Hier kunnen dus verder weinig conclusies uit worden getrokken. Het enige dat opviel was dat deze twee personen vrij kritisch waren over de leefbaarheid van Bellingwolde. Als er wordt gekeken naar betrokkenheid bij de omgeving en de hoeveelheid contact met buurtgenoten kan er wel een relatie worden gelegd met leeftijd. Er zijn zeven mensen gevraagd van 25 jaar of jonger en alle zeven voelden zich niet betrokken bij de omgeving en gaven aan dat ze weinig contact hebben met buurtgenoten. De andere twee leeftijdsgroepen (26-64 en 65+) waren meer verdeeld over bovengenoemde twee aspecten. Een ander aspect was veiligheid. In totaal voelde 16 % van de ondervraagden zich wel eens onveilig in en rondom zijn of haar woning. Er zijn bij het afnemen van de enquête twaalf 65-plussers gevraagd. Hiervan voelde 50 % zich wel eens onveilig. Dit is een opvallend groot aantal in vergelijking met de 16 % van het totaal wat zich wel eens onveilig voelt in en rondom zijn of haar woning. Bij werk en inkomen en de leefomgeving waren er weinig opvallende dwarsverbanden te constateren. Bij de vragen over de voorzieningen was er nog wel één opvallend verband te ontdekken die betrekking had op de symbolische functie. Het bleek dat 80 % van de ondervraagden vrouwen belang hecht aan de symbolische functie van voorzieningen. Bij de mannen lag dit percentage iets lager: 59 %. Daarnaast gaf van alle respondenten 11 % aan dat ze geen waarde hechten aan de primaire functie van voorzieningen. Dit waren allemaal mensen die vielen in de leeftijdscategorie 26-45, deze mensen vinden het blijkbaar geen punt om de boodschappen elders te halen.

Hoofdstuk 5 - Conclusie

Er kan worden geconcludeerd dat bevolkingskrimp op verschillende manieren de subjectieve leefbaarheid van een gebied beïnvloedt. Deze waardering van de leefbaarheid is afhankelijk van persoonskenmerken.

Duidelijk is dat het wegtrekken van mensen uit gebieden verschillende gevolgen met zich meebrengt. Ten eerste verandert de bevolkingssamenstelling. Hoogopgeleiden en jongeren trekken vaak weg uit krimpgebieden en hierdoor ontstaat er een concentratie van ouderen en kansarmen, oftewel een onevenwichtige samenstelling van de bevolking. Dit leidt tot een lagere sociale cohesie in een gebied. Dit blijkt zowel uit literatuur van Leidelmeijer (2011) en Musterd (2008). Ook de resultaten van de case studie in Bellingwolde bevestigen dit. Een lagere sociale cohesie betekent voor veel mensen weer dat ze de leefbaarheid ook als slechter ervaren. Volgens Putnam (2008) staat ook het gevoel van veiligheid in verband met sociale cohesie. Bij de resultaten van Bellingwolde bleek dit echter niet zo te zijn. Of mensen zich veilig voelen, hangt ook heel sterk af van persoonskenmerken en is daarom ook wat lastiger te bepalen voor een groter gebied.

De relatie tussen de economie van een gebied en leefbaarheid bleek in Bellingwolde niet heel sterk. Dit komt vermoedelijk omdat heel veel mensen niet in hun eigen dorp werken en het ze dus vooral gaat om het wonen. Pukeliene stelt echter wel dat economische gesteldheid van een gebied belangrijk is voor een gebied. Hierbij komt ook het vicieuze cirkel effect kijken. Mensen trekken weg uit een gebied, waardoor banen ook weg zullen trekken. Hierdoor gaan nog meer mensen vertrekken, gaan voorzieningen weg en gaat ook de economie van een gebied achteruit. Dit kan weer leiden tot het al eerdere genoemde probleem van een onevenwichtige samenstelling van de bevolking en dus tot leefbaarheidsproblemen.

Het wegtrekken van voorzieningen is ook een verschijnsel dat bij krimp kan plaats vinden. Tussen voorzieningen en de leefbaarheid is wel een zekere relatie. Zowel uit het onderzoek van Been als uit de gegevens van Bellingwolde blijkt dat bepaalde voorzieningen een dorp meer status en naamsbekendheid geven en dit wordt door bewoners als zeer prettig ervaren. Voorzieningen hebben hierbij een symbolische functie voor een gebied wat de leefbaarheid ten goede komt. Been stelt ook dat voorzieningen belangrijk zijn als een sociale ontmoetingsplek. De mensen in Bellingwolde bleken hier echter weinig waarde aan te hechten. De relatie tussen de sociale functie van voorzieningen en leefbaarheid is dus discutabel. Het soort voorzieningen en ook het type dorp en de grootte van een dorp spelen hierbij een belangrijke rol. Been stelde ook dat de primaire functie niet zo belangrijk is voor de leefbaarheid. In Bellingwolde bleken inwoners echter veel waarde te hechten aan de aanwezigheid van bijvoorbeeld de supermarkt. Ook dit punt is dus discutabel. Mensen vinden het in elk geval altijd prettig als men in het eigen dorp boodschappen kan doen dus een zekere bijdrage aan de leefbaarheid is hierbij absoluut van toepassing.

De inwoners van Bellingwolde waren zeer te spreken over hun leefomgeving. Wel merkten ze dat er minder wordt geïnvesteerd in woning en het onderhoud van woning en omgeving. Leidelmeijer stelt wel dat krimp automatisch leidt tot een lagere investeringsbereidheid in woningen en woonomgeving wat weer zorgt voor verpaupering en verloedering van de leefomgeving en een lagere leefbaarheid. De resultaten uit Bellingwolde bevestigen dit dus

niet. Er kan dus niet worden bevestigd dat krimp leidt tot een slechtere gepercipieerde leefomgeving. Resultaten uit het onderzoek van Been bevestigen dit laatste. Ook daar waren veel inwoners van krimpdorpen tevreden met hun leefomgeving.

De hoofdvraag van het onderzoek was de vraag wat krimp betekend voor subjectieve leefbaarheid van een gebied. Er kan worden geconcludeerd dat krimp op bepaalde manieren kan zorgen voor een verslechtering van de subjectieve leefbaarheid van een gebied. Bij de invloed van krimp op leefbaarheid moet er vooral worden gekeken naar de veranderende samenstelling van de bevolking, het wegtrekken van bepaalde voorzieningen en een verlaging van de sociale cohesie. Deze zaken dragen het sterkst bij aan een verlaging van de subjectieve leefbaarheid. De staat van de economie en van de leefomgeving kunnen ook een rol spelen, maar zijn minder belangrijk gebleken. Persoonskenmerken speelden bij beoordeling van de sociale cohesie en functies van voorzieningen ook een rol, bij de andere aspecten was hier geen opvallend patroon in te ontdekken.

Literatuurlijst

Been, L. (2011) Werk aan de winkel. Mastherthesis faculteit ruimtelijke wetenschappen RUG.

Banga, S. en Clarke, S. (2011), 'The economic and social role of small sores: a review of UK evidence',

CBS (2009) Regionale prognose 2009-2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp.

Dam F. van, (2008) De ruimtelijke gevolgen van demografische krimp. B en M, tijdschrift politiek, beleid en maatschappij 35(4) p322-329

Dam F. van, Groot C. de, Verwest, F. (2006) Krimp en ruimte. Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid. RIVM. Nai, uitgevers Rotterdam.

Dorst M. van, (2006) Een duurzame leefbare woonomgeving, 2006; Emburon.

Forrest, A. en Kearns, R. (2000) Social cohesion, social capital and the neighbourhood. Urban studies. Sage publications.

KKNN (2012) Kennisnetwerk krimp Noord – Nederland. Nieuwsbrief. 2012.

Leidelmeijer, K. (2011), Leefbaarheid in krimpgebieden. Rigo Research en advies.

Musterd, S (2008) Integrated urban renewal in The Netherlands: a critical appraisal. Urban research and practice. pp 78-92

Pukeliene, V. en V. Starkauskiene (2011), "Quality of life: factors determining its measurement complexity". Engineering economics, vol. 22, issue 2, pp. 147-156.

Putnam, R.D. (2000), Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster.

Thissen F. et.al. (2006) Leefbare dorpen: van raamwerk tot ontwikkelingsmodel; UvA, Amsterdam.

Veenhoven,R.(2000).Leefbaarheid,Betekenenissen en meetmethoden. Rotterdam Erasmus Universiteit.

Woods, M. (2005) *Rural Geography*. 2e editie. Londen: Sage publications.

Bijlage 1

Enquête

1. Wat is uw geslacht

- Man
- Vrouw

2. In welke leeftijdscategorie valt u?

- 25 jaar of jonger
- 25 tot en met 64 jaar
- 65 jaar en ouder.

3. Wat is uw opleidingsniveau?

- Lager onderwijs
- Vmbo/Mavo, LBO of MBO
- Havo of VWO
- HBO of Universiteit

4. Merkt u iets van krimp (wegtrekken van mensen naar andere gebieden) in en rondom Bellingwolde?

- Ja
- Nee

Bevolkingssamenstelling

5. Merkt u dat het soort bevolking de laatste jaren verandert in Bellingwolde? (bijvoorbeeld meer ouderen, minder gezinnen met kinderen)

- Ja

Wat merkt u precies?

- Nee

6. Heeft u het gevoel dat u de laatste jaren wat minder contact heeft met uw buurtgenoten?

- Ja
- Nee

7. Heeft u zich de afgelopen jaren wel eens onveilig gevoeld in en rondom uw woning?

- Ja
- Nee

Werk en inkomen

8. Merkt u dat de werkgelegenheid in en rondom Bellingwolde vermindert?

- Ja

Nee

9. Merkt u dat Bellingwolde er de laatste jaren economisch gezien op achteruit gaat?

Ja

Hoe merkt u dit?

Nee

Voorzieningen

10. Heeft u last of zou u er last van hebben als bepaalde voorzieningen zouden wegtrekken uit Bellingwolde (supermarkt, school, snackbar, bijvoorbeeld) ?

Ja, omdat: (Meerdere antwoorden mogelijk)

Ik deze voorzieningen nodig heb.

Het de gezelligheid van het dorp negatief beïnvloed en ik hierdoor minder vaak buurtgenoten kan ontmoet en tegenkom.

de economie van Bellingwolde dan achteruit gaat.

deze voorzieningen belangrijk waren of zijn voor de naamsbekendheid van Bellingwolde.

Nee

Woningen en woonomgeving

11. Heeft u gevoel dat er de laatste jaren minder aandacht wordt besteed aan het bouwen van nieuwe woningen en het onderhouden van woningen in Bellingwolde?

Ja

Hoe merkt u dit?

Nee

12. Heeft u het gevoel dat de staat van uw leefomgeving (hoeveelheid groen, straatverlichting, schone straten etc.) rondom uw woning de afgelopen jaren achteruit is gegaan?

Ja

Nee

13. Bent u tevreden met uw leefomgeving?

- Ja
- Deels
- Nee

Waarmee bent u niet tevreden?

Bedankt voor uw medewerking